

Мазуревичі. Історія одного роду

- Від авторки романів «Катерина» та «Проклята краса»!
- Лауреат престижної літературної премії «Коронація слова»

Рід Мазуревичів споконвіку був знаний своєю жорстокістю. Усупереч волі батьків юна Марфа вийшла заміж за Уласа Мазуревича, та щастя з ним не пізнала. Усі надії поклала на сина Тихона, але й він удався у своїх жорстоких предків: жадібний та безсердечний, він крокує кривавою стежиною. Він перетворив на пекло життя не тільки численних коханок, а й своєї дружини, багатії спадкоємиці Софії Льохвицької. Їхня спільна донька Ярина ненавидить батька-тирана. Вона покохала Степана, батько якого загинув від рук Тихона. Тепер понад усе Ярина хоче розірвати коло страждань та спокутувати гріхи роду Мазуревичів. Але ціна може виявитися зависокою для неї.

Крізь революцію та війну, втрати і пристрасть, ненависть і любов - шлях п'яти поколінь одного роду.

ДАРИНА ГНАТКО

Мазуревичі

ІСТОРІЯ
ОДНОГО
РОДУ

Коронація

слова

КСД

ДАРИНА ГНАТКО

Мазуревичі
ІСТОРІЯ ОДНОГО РОДУ

РОМАН

ХАРКІВ
2024 КСД

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2024

ISBN 978-617-15-0596-4 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Гнатко Д.

Г56 Мазуревичі. Історія одного роду : роман / Дарина Гнатко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2024. — 448 с.

ISBN 978-617-15-0507-0

Рід Мазуревичів споконвіку був знаний своєю жорстокістю. Усупереч волі батьків юна Марфа вийшла заміж за Уласа Мазуревича, та щастя з ним не пізнала. Усі надії поклала на сина Тихона, але й він удався у своїх жорстоких предків: жадібний та безсердечний, він крокує кривавою стежиною. Він перетворив на пекло життя не тільки численних коханок, а й своєї дружини, багатії спадкоємиці Софії Льохвицької. Їхня спільна донька Ярина ненавидить батька-тирана. Вона покохала Степана, батько якого загинув від рук Тихона. Тепер понад усе Ярина хоче розірвати коло страждань та спокутувати гріхи роду Мазуревичів. Але ціна може виявитися зависокою для неї.

Крізь революцію та війну, втрати і пристрасть, ненависть і любов — шлях п'яти поколінь одного роду.

УДК 821.161.2

© Іргізова Ю. Г., 2017

© Depositphotos.com / 160275, обкладинка, 2024

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2024

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2024

«Коронація слова» створює для вас нову хвилю української літератури — яскраву, різножанрову, захопливу, — яка є дзеркалом сьогодення і скарбом для майбутніх поколінь.

Тетяна та Юрій Логуші,
засновники проекту

Міжнародний літературний конкурс романів, кіносценаріїв, п'єс, пісенної лірики та творів для дітей «Коронація слова» був заснований за підтримки брэнда найпопулярнішого українського шоколаду «Корона». Головна мета конкурсу — сприяння розвитку новітньої української культури.

Література, кіно, театр і пісня обрані не випадково, адже саме ці жанри є стратегічними жанрами культури, що формують і визначають зрілість нації.

Метою конкурсу та його завданням є пошук нових імен, видання найкращих романів, стимулювання й підтримка сучасного літературного процесу, кіно й театру і як наслідок — наповнення українського ринку повнокровною конкурентоспроможною літературою, а кіно й театру — якісними українськими фільмами й п'єсами.

koronatsiya.com

ПРОЛОГ

Липкий, докучливий мокрий сніг з упертістю вередливої дитини сипався на землю. Летів пронизаним холодними вітрами повітрям, аби майже одразу ж розтанути на вологій, чорній, масній землі цвинтаря. Пролітав над багатолюдним натовпом, що зібрався край того цвинтаря, неподалік густого куща шипшини, і допитливим перехожим зазірався на дві труни — одну велику, а другу зовсім маленьку. Кружляв у повітрі, мов у роздумах, а тоді все ж м'яко, наче соромлячись, опускався на лиця двох, що лежали в тих домовинах, — молодої жінки та зовсім ще маленького дівчати, рочків чотирьох.

Над цвинтарем ішов мокрий сніг.

Мокрий сніг падав на дві домовини.

Олекса стояв поряд цих останніх сумних притулків дружини та доньки, мовчазний та мов байдужий, і темні очі його уважно, наполегливо навіть вдивлялися в жовтувато-бліді лиця тих, котрі ще вчора квітли до нього усмішками, і ніяк не міг повірити, що їх більше не буде поруч, що не озветься до нього ранком дружина й не засміється дзвіночком Дора. Дорочка... Це незвичне, дивакувате ім'я вигадала для доньки Ольга, а він уже й не суперечив, бо сперечатися з його покійною норовливою дружиною завжди було справою марною та невдячною.

Покійною...

Гіркотою, невимовною гіркотою дрижало це слово на вустах, ткнулося назовні, та вимовити його він ніяк не міг. Для нього Ольга ще не була покійною, вона була для нього живою, у його свідомості вона ще залишалася такою, якою була два дні тому: веселою, майже

пустункою, красунею з густим рудим волоссям і лукавими зеленими очима, що раділа життю... Такою, веселою та осяйною вродою, зустрів він її шість років тому...

Холодні швидкі пальці раптом ткнули йому в руки щось тверде й тонке, Олекса здригнувся і відвів очі від застиглого обличчя дружини. І похолонув. Прямо на нього, суворо та наче осудливо, дивилися великі зелені очі.

Очі Ольги на чужому лиці.

Морозом, зимою пішло поза спиною у нього, коли узрів він очі ці, очі дружини на молодому, досить привабливому лиці, з нахмуреним чолом і стуленими в ниточку вустами, лиці, котре вінчала стареча чорна хустка.

— Візьміть свічку, — прошелестів вітром тихий, наполегливий шепіт, і зелень молодої трави з очей її знову нагадала йому пронизливо-зелені очі дружини.

Силувався пригадати собі, хто ж вона є, оця сувора, скорботна зеленоока молодиця в чорній старечій хустині, аж потім, коли вона вже відійшла геть, раптом спало — та це ж сестра Ольги. Рідна сестра, у котрої з Ольгою були досить напружені стосунки, бо сестра ця — Олекса навіть не пам'ятав її імені — занадто богомольною була, жила десь при монастирі, а чи була черницею, того вже він не знав. Знав ще з тітчиних слів, що саме ця сестра — як там її кличуть? — наполягла на тому, аби Ольгу з Дорочкою ховали з попом.

Безглуздя, сором на все місто, у шістдесятих роках ніхто не кличе на похорони довгобородих тих попів, особливо ж такі люди, як родина Мазуревичів, що в Бога не вірять ще з часів всесильного діда Тихона. І він, що працював у виконкомі партії на досить поважній посаді, просто не міг дозволити присутності на похороні дружини з донькою отого чорноризника, що зараз вимахував кадилом перед домовинами. Але дозволив, хоча ні, який там дозвіл, бо ніхто його й не питався. Не питалася ота сестра Ольги, котра просто привела попа, а він був надто роздавлений горем, аби починати суперечки та заводити чвари з отою в баб'ячій чорній хустині, із суворими очима. Піп почав відправу, залунав цвинтарем його густий, басовитий голос, і Олекса поморщився, мов від болю, зачувши імена дружини та доньки з чужих вуст. Ольгина сестра перехрестилася, уміло склавши тонкі пальчики, і тітка Олекси, повагавшись якусь мить, перехрестилася й собі,

зробивши це напрочуд швидко. Олекса ж хреститися не вмів і не хотів: не за чином то його було, а тому навіть не поворушився, міцно затиснувши сильними пальцями тонкий патичок з воску, воліючи геть його роздавити.

Погляд його знову й знову повертався до однієї з домовин, тієї, що була більшою й приховувала у своїх дерев'яних надрах тендітне тіло Ольги. Те чарівне, спокусливе тіло, котре він ще зовсім недавно тримав у своїх обіймах. А тепер смерть зухвало та невблаганно вихопила в нього Ольгу, аби кинути її у цю домовину. Розумів, що втратив Ольгу назавжди, але втратив її вже давно, від того передранкового часу, коли дізнався, що дружина не кохає його й зухвало його зраджує. Вона була давно для нього втрачена, хоча вони й продовжували жити, як чоловік та жінка заради Дорочки, а тепер смерть вихопила Ольгу остаточно, та їй і цього видалося в жорстокості її замало, вона й дитину його прихопила своїми кістлявими, крижаними пазурами, його любу Дорочку.

Вони загинули разом, дружина й донька, а його навіть не було поряд у ту мить, коли вони помирали. Випадковість, жахлива, трагічна випадковість, коли під колеса таксі, у котрому їхали Ольга з Дорою, несподівано кинувся якийсь приبلудний триклятий кіт. І навіть не постраждав, відбувшись переляком та позбавивши життя трьох людей — водія таксі та Ольгу з Дорочкою. Утішало, хоча й дуже слабко, те одне, що вони загинули без страждань, померли одразу, коли водій звернув з дороги й, не впоравшись з керуванням, врізався в старе товсте дерево на узбіччі дороги.

— Господу помолімося, — увірвався до думок Олекси гарний, оксамитовий голос попа, і він ледь не з ненавистю поглянув на високу довгобороду постать, котра стояла недозволено близько біля домовин.

Тітка штовхнула його в бік.

— Олексо, свічку зламаєш.

Олекса важко задихав.

— Та бодай її, — спересердя кинув він і, жбурнувши ту, ні в чім не провинну свічечку на сиру від мокрого снігу чорну землю, заплющив очі.

Тітка Ярина важко зітхнула поряд його плеча, басовитий піп спокійно повів у його бік темним, уважним оком, а сестра Ольги... Та зиркнула так, насупивши чорні брови, що Олекса чомусь не втримався,

глянув розлючено у відповідь і пішов геть, блукаючи поміж могил, аби ні погляду того зеленоокого не бачити, ні слів попівських не чути.

Провештався посеред чужих поховань і повернувся назад тільки тоді, коли попівське басовите відспівування затихло і на кладовищі запанувала благословенна для Олекси тиша, похмуру урочистість котрої лише час від часу порушували пронизливі вигуки чорних воронів, що кружляли довкола, темними цятками висідаючись на деревах з опалим листям, та споглядали розумними очима.

Було холодно й до тремоту непривітно. Олекса тихо підійшов до тітки, став поряд, наїжачившись від морозу, хоча в теплому шкіряному пальті його й не надто діймав холод. То внутрішній холод проймав до кісток, робив крижаною ту теплу кров, що неслась його тілом.

А попереду ще чекало найважче — ховати Ольгу з Дорочкою. Спостерігати, як домовини їхні накривуть віками, застукують молоти, вбиваючи цвяхи — й усе, їх більше й сліду не полишиться на цьому світі, і єдине, що йому зостанеться від дружини та доньки, — це два могильні горбки, тут, у цьому осоружному місці, де панує смерть, де кричать ворони й де так незатишно, звідки хочеться скоріше піти.

Піп обернув до нього своє спокійне вродливе лице.

— Прощайтеся, — промовив коротко й відступився нарешті геть від домовин, щось сказавши сестрі Ольги.

Олекса розумів, що має підійти першим, і всі чекали від нього цього, але він не міг, дивним чином не міг примусити себе навіть кроку зробити до тих домовин, хоча ще якусь хвилину тому скаженим собакою вештався посеред чужих могил, кидаючи на чужі останні притулки такі ненависні погляди, мов то там лежали винуватці смерті Ольги та Дори. А сльози... Вони вогняною вологою кублилися десь усередині, але не могли проштовхнутися назовні, не могли віднайти собі волі та виходу, бо Олекса з дитинства був привчений тримати все зайве, усе те, що не було дозволено сильним чоловікам, глибоко в собі й не випускати. Дід Тихон був занадто гарним учителем і, виліплюючи з онука справжнього чоловіка, не шкодував ані гострих, образливих слів, ані важкої своєї руки та паска з бичачої шкіри, коли вважав за потрібне. І з роками Олекса таки втілив усі бажання всесильного Тихона Уласовича Мазуревича, і все те, що хвилювало та зачіпало серце Олекси, було завжди сховано надто глибоко, і жодне чуже око не могло додивитися його справжніх почуттів. І навіть зараз, ховаючи

дружину та єдину дитину, він міг здатися для стороннього спостерігача геть байдужим, справжнім партійцем, котрі не могли дозволити собі виливати почуття на очах натовпу. Але він не був байдужим, далеко ні, і чи не єдиною людиною, котра знала про його здатність глибоко ховати свої почуття, була тітка Ярина. Це вона зараз торкалася його холодних пальців на диво теплою, м'якою рукою і шепотіла ледь чутно:

— Олексо, ти маєш попрощатися з ними, не стримуючи себе. І пам'ятай — його давно вже немає в живих!

Олекса ледь помітно здригнувся, бо знав, кого саме мала на увазі тітка Ярина — діда Тихона. Так, він помер давно, понад двадцять років тому, але його велична, похмура тінь ще продовжувала стояти, ще відчувалася Олексою за власною спиною. Тому, певно, він і не послухався тітки, не дав волі жаданій волозі сліз, і тільки на дерев'яних, мов чужих, запозичених ногах підійшов до тих домовин і заляк так поряд, замислено вдивляючись у ті два спокійні, застиглих лиця, котрі ще декілька днів тому оберталися до нього з радістю, квітли усміхом, похмурніли ображено чолом, а зараз... Зараз вони були майже незнайомі йому, лежали оце, бліді, із синявими тіннями, і мокрий сніг якось, мов не наважуючись, делікатно так торкався тих нерухомих облич... І він, Олекса, мав зараз прощатися... Прощатися... Яке гірке, нелюдяне слово. Як може він прощатися, коли геть цього не хоче, коли він ще до кінця не прийняв ні серцем своїм, ні всією сутністю своєю тієї суворой правди — ось тут ховають його родину, і вже не має він ні дружини, ні доньки.

Але він мав прощатися. Хоча б заради того натовпу цікавих і знайомих, котрі чекали від нього того прощання. І він таки змусив себе, змусив нахилитися й поцілувати холодне, мармурове чоло спочатку Ольги, а потім уже Дорочки. Дивно, але думок уже майже не мав, голова була на диво пустою, і він тільки мовчки спостерігав, як прощаються з його родиною інші люди, і гірка думка таки прорвалася до свідомості — а він так і не заплакав. Пазури старого Тихона Мазуревича не бажали його відпускати. І чи відпустять колись?

А гіркота... Гіркота була зараз довкола... І серце його, і думки, і навіть присмак у роті — усе було гірким, невимовно й немилосердно гірким. І та гіркота зробилася для нього просто нестерпною в ту мить, коли прощання закінчилося, він зрозумів — ще якась хвилина, і лиця

Ольги та Дорочки зникнуть, їх накриють і ніколи він уже їх не побачить. Ніколи... Олексі раптом закортіло закричати, заволати чи не на все кладовище, що не хоче, не хоче він втрачати їх, нагримати на тих мовчазних робітників цвинтаря, які вже підходили до домовин, аби не сміли чіпати... Але він мовчав, мовчав і тільки напружено спостерігав, як робітники підіймають віка домовин, ще мить — і першим зникає лице Ольги, а вже потім Дорочки. І мов у саме серце його починають вбиватися важкими ударами ті клятві цвяхи. Не міг дивитися на руки, що вбивали цвяхи до домовин, одвів очі. Відчуваючи невимовний біль у серці, ледь не одразу зустрівся поглядом із зеленими очима, котрі дивилися на нього і пильно, і якось так уже дивно. В очах сестри Ольги було зараз щось таке, що Олекса, нехай навіть на короткий час, забув немов усе, що коїлося довкола — і про домовини забув, на котрих з осоружним звуком забивалися цвяхи... На коротку, немов нетутешню, божевільну якусь мить Олексі здалося, що він тоне в тих очах неймовірно зелених, що вони, лише вони одні в цілім світі залишаються перед ним, єдині, котрі тільки й могли втамувати його тугу.

Мить... Вона чомусь виявилася занадто короткою... Зелені ті очі якось враз обвіялися холодом, вкрилися кригою недовіри, і сестра Ольги відвела дивний свій погляд, і Олекса відчув розчарування, що не має вже змоги дивитися в оті незбагненні очі, зцілюючи наче тим поглядом свою болісну душу. Дивно, але після того вже не так боляче було дивитися на ті дві домовини, забиті цвяхами, віка яких назавжди заховали від нього родину. Ще декілька хвилин — і сира, масна земля сховає у своїх надрах і ці домовини, жадібно проковтне чергову здобич, полишивши на згадку про неї лише два могильні горбочки.

Сніг, мов ураз набравшись невідомо де хоробрості, рясно посипався саме в ту мить, коли почали опускати в землю домовину Дорочки. Олекса застиг, відчуваючи, як біль за втраченою дитиною розриває серце. Вона була для нього всім у цьому світі, найдорожчим, що подарувала Ольга. Подарувала тоді, коли стосунки в них ще були безхмарні, коли ще не вихолодилося те почуття, котре Олекса вважав коханням і котре розчавила Ольга, сказавши якось, що жодного кохання між ними немає, а є лише сліпа, навіть тваринна пристрасть, заради втамування якої вони й одружилися.

Тоді він дізнався, що дружина його не кохає.

Тітка Ярина знову штурхнула його в бік, і Олекса наче отямився.
— Олексо, не спи! Маєш земельки кинути.

Кинув тієї земельки й відчув, що просто не може залишатися тут. Різко розвернувся, аби йти геть, не чекаючи, поки могили закопають, і не зважаючи вже на відчайдушне смикання тітки Ярини. Ішов геть з цього осоружного місця, не знаючи, що більше ранить, шарпає його серце — чи горе втрати, чи згадка про те, що Ольга не кохала його й зухвало зраджувала, про що він намагався забути заради Дорочки. Попри все — не любила.

Мов у тумані, добрів Олекса до своєї автівки, упав на заднє сидіння, не звертаючи уваги на водія, заплющив запалені, почервонілі від непролитих сліз, до напівсліпоти втомлені очі й застигнув так, намагаючись навіть не рухатися. Зараз сам собі видавався він чужинцем, тим хлопчиною, котрий рано лишився без батьків і до тринадцяти років до нудоти накуштувався гірких дідових дорікань про те, що батько його був божевільним дурнем, що вбив і себе, і матір Олекси, тим споганивши й життя діда. У чім було те поганення, Олекса не тямив, але на все життя закарбувалися в пам'яті злі, різкі слова діда Тихона:

— Запам'ятай, Олексо, на все життя запам'ятай, що ти — Мазуревич, і ти маєш бути таким же сильним, упевненим, гордим і холодним, як і я. Ти не маєш зрости такою ганчіркою, як твій батько.

На початку війни дід загинув, проте встиг виліпити з Олекси свою бліду, але подобу. Олекса і схожим на нього був, і намагався поводитись, як сильна, упевнена людина. Завдяки старому товаришу діда, Тройкіну, котрий багато чого досяг у місті, потрапив до виконкому й домігся значних успіхів у роботі. Щоправда, після похорону дружини та доньки з попом він не сумнівався, що будуть неприємності, але було вже байдуже якось, робота перестала його радувати й хвилювати. Так, він був на доброму рахунку в партії, і, можливо, усе ще минеться.

А, то вже пусте.

Головне — як жити далі без родини?

Водій голосно кахикнув.

— Поїхали, Олексо Даниловичу?

Олекса повільно розплющив очі.

— Так, гайда додому.

Автівка рушила з місця, й Олекса втомлено поглянув у вікно, на сірий день пізньої осені. Чомусь усе погане в їхній родині траплялося саме восени. Тітка Ярина казала, що їхню родину проклято, що дід Тихон замолоду накоїв страшних речей, та й бабуся Галя інакше, як звіром, ніколи його й не називала. Він навіть пам'ятав останні слова бабусі Галі, коли вони їхали в евакуацію:

— Подох звір!

Прокляття!

Ким же був його лютий дід, що могло бути проклято не тільки його, а й нащадків?

Ким він був — Тихон Мазуревич?

ЧАСТИНА ПЕРША. ТИХОН

1

Тихон Мазуревич народився у вбогій родині колишнього теслі Уласа Мазуревича в селі Заруддя на Полтавщині. Колись їхня родина була заможною, у що сам Тихон насправді не йняв віри, та мати слізливо його в тім переконувала. Завжди заклопотана, затуркана життям, невеличка на зріст, Марфа Мазуревич колись була, можливо, і гарною жінкою, та важке життя по краплині геть висмоктало з неї всю вроду й чарівність...

Колись...

Колись вона й справді була дуже гарною, і хоча Тихону в те зовсім не вірилося, та вона говорила правду: і про заможність Мазуревичів розповідаючи, і про вроду власну. Давно вважалася вона за найвродливішу дівчину на селі, і не один парубок захворівся ясними її, глибокими й неймовірно привабливими очима, чорними, як тая ніч, і не один утратив голову за тоненькою, веселою донькою Свирида Торенка. І хоча родина Торенків не вирізнялася статками, скоріше тих статків зовсім не мала, та куций посаг Марфи зовсім не відштовхував від неї парубків, а навпаки, липнули вони, як ті мухи до меду. Але вона не поспішала, не поспішала виносити рушники, тому що чекала ще того таємничого, незвіданого биття у серці, котре звалося коханням і про котре розповідали дівчата-подруги, виблискуючи лукаво очима та відчайдушно червоніючи лицями. Парубків довкола неї хоч і було багацько, але... жоден не зачепив її серця, не зачепив так, як того хотілося, як про те мріялося. Та все ж не оминуло її те кохання, не пройшло повз почуття, про котре так, мружачи ясні очі, мріяла. Покохався той, кого й гадки не мала покохати.

Уласа Мазуревича покохала, того, хто завжди найбільше насміхався з неї, хто ніколи не залицявся відверто, як інші парубки, та й не помічала його якось, не затримувала погляд. А одного разу зустрілися на вулиці й щось мов трапилося між ними. Марфа наче вперше узріла перед собою високого, чорнявого Уласа, і в очі його блакитні задивилася, з подивом помітивши, які ж вони гарні. І все — пропала дівка, ніщо вже не могло на неї подіяти, ніщо не могло зупинити, хоч мати й слізьми вмивалася, так просила не загублювати життя свого, бо

Мазуревичі в Зарудді слави гарної не мали, особливо батько Уласа — старий Зосима.

Людьми вони, ті Мазуревичі, були дивакуватими, жили хоча й заможні, та якось відлюдькувато. Старий Зосима був не з тутешніх, а з'явився в селі ще замолоду. Прийшов при грошах, викупив добрий шмат землі, вибудував затишну, велику хату, та господині приводити до неї не поспішав — чи то кохання чекав великого, чи хто його вже там знає. І дівок у селі вродливих удосталь, і таких, що мали за собою посагу не порожні скрині, та ні, до жодної сватів не засилав, міг тільки з удовицею котрою впасти в любові, та й то так, на короткий час. Або ж до міста їздив, де, балакали, була в нього заміжня полюбовниця, а вже чи правда так було, того ніхто не знав. Отак, ходили селом чутки та пересуди, а вони ж, ті пересуди, то така річ, що можеш почути про себе такого, чого з тобою в житті не було. І так дожив Мазуревич той мало не до п'ятдесяти років, похмурий, відлюдькуватий одинак, з густими, завжди насупленими чорними бровами, що нависали кошлато на його колючі, непривітні очі бруднувато-сірого кольору. Ні рідні в нього не було, ні дітей, жив як тая бур'янина, а потім поїхав кудись на місяць і повернувся не сам, а привіз із собою гарненьку таку, круглолицю молодичку з очима блакитними, як те полудневе небо. Тільки вже дуже сумовитою вона видавалася, й за високий тин мазуревичого подвір'я рідко коли виходила, а як виходила, то тільки разом з ним. І як допитливі баби не намагалися довідатися, хто вона та що, та звідки, Мазуревич мов води в рот набрав, а та Оксана його взагалі на мову не вдавалася. Тільки те, що Оксаною її кличуть, і знали. А через рік обродилася вона хлопчиком, та померло швидко дитя, за ним ще трійко діточок породжувалося та помирало, і тільки п'яте дитя, той Улас, полишився живим у старого Зосими.

Довгий час ніхто не відав у селі, як вживається Мазуревич з тією мовчазною своєю, мов німою, Оксаною. Тин високий, хата велика, а тиша завжди на обійсті панує така, що й не ясно, чи там люди живі є. І тільки якось, і то випадково, уночі, покійний уже дядько Бондар довідався про те, що Мазуревич побиває молоду свою дружину. То було років за два, як привіз він її до Заруддя, і нещодавно вона втратила друге дитя. Казав він, дядько Бондар, що йшов за опівніч до кума готуватися поросся колоти. Та ще не дійшов до тину Мазуревичів,

як раптом кинулася йому під ноги бліда тінь, і жіночий глухуватий голос пролунав поряд:

— Дядьку, рятуйте мене!

Бондар нахилився.

— Хто ти, дитино? І що трапилось?

— Оксана я, Мазуренчиха, — прошелестіло у відповідь, і Бондар здригнувся, зачувши, хто прохає у нього допомоги.

А вона якось стрепенулася вся, підвелася, охопила білими руками брудні, запилені його ноги в кучих, старих, латаних-перелатаних штанях і зашепотіла так гаряче та швидко, що він ледь її зрозумів.

— Рятуйте, рятуйте, дядечку любий, благаю вас. Він же заб'є мене на смерть! Йуда клятий, убивця!

Від тину раптом долинув голос Мазуревича:

— Оксано, де ти?

Жінка в ногах Бондаря затремтіла всім тілом.

— Господи, пощади! — якось так уже приречено вигукнула вона й тільки тихо зойкнула, коли міцна рука чоловіка боляче, певно, ухопила її за товсту темну косу й потягнула, сіпнувши так, що й Бондар покривився.

— Гей, Зосимо, тихіш! Усе ж таки жінка!

Мазуревич зиркнув у темряву вороже.

— Нічого з нею не трапиться! Не подохне.

— Так жінка ж!

— Так моя ж! Захочу — вб'ю, не захочу — не вб'ю, моя воля!

Поки Бондар приходив до тями від тих страшних слів, Мазуревич потягнув свою Оксану до воріт, тримаючи досі за ту косу.

Потім Мазуревича й соромили, й у вічі казали, щоби полишив бити дружину, та хіба ж така людина слухати стане? Тільки вишкіряться у відповідь, і слова йому не скажи. То й кинули односельці щось казати, а життя продовжувало котитися вперед. Виріс уже й Улас, балакали, що мав намір засилати сватів до Устини Черненків, дівки на язика швидкої, з яскраво-рудим волоссям та прозоро-зеленими очима, та зустрілася йому Федішихи Параски та Свирида Торенка донька Марфа, і мов хто зіллям чаклунським плеснув обом їм на серця — геть спокій втратили, особливо Марфа, котра була готовою йому й рушники подати, коли зашле Улас сватів, чим матір ледь не до нападу серцевого довела.

— Марфуне, донечку, — тільки й чулися хатою Торенків плачі Параски Дмитрівни. — Та що ж ти життя своє молоде загублюєш? Мазуревичі — страшні люди! І Зосима невідомо з якого краю до нас приблудився, і ту бідну Оксану побиває, і Улас уже надто ласий до чарки.

Марфа тільки пирхала.

— Мамо, я ж кохаю його!

— Кохає вона! А жити як думаєш?

— Як? Так, як усі люди!

— Усі? Та вони ж, ті Мазуревичі, не такі, як усі. Темні вони й наскрізь гнилі. Та чи для того я викохала, випестила тебе, отаку красуню, аби якісь приблуди споганили тебе, дитятко моє любе? Та чим тобі Тарас Морозенко та й не вгодний? Який же парубок...

Марфа тільки лице кривила.

— Мамо, облиште!

І як не вмовляла її, як не переконувала Параска Дмитрівна, а все одно, коли з'явилися на порозі їхньої хати свати від Уласа Мазуревича, Марфа так і засяяла вся, і винесла давно любовно приготовані рушники.

За три тижні справили весілля.

Марфі знадобилося два дні, аби зрозуміти гірку істину того, що до великого, заможного будинку Мазуревичів увійшла вона небажаною невісткою. Спочатку, засліплена тим своїм щастям поряд коханого Уласа, не помічала вона ні невдоволення свекра, ні косувань блакитних очей свекрухи. А прозріла за два дні, коли старий Зосима пробудив її ледь не посеред ночі, коли ще не розвиднилося.

— Уставай, ледацюго, — прошепотів їй на вухо, боляче вхопивши за руку. — Чи до обіду думаєш весь час рутити? У мене в хаті треба працювати, а не задарма хліба їсти. Понабирав той Улас злидоти ледачої...

Марфа залупала сонливими очима.

— Так поночі ж іще...

— Замокни, голото нечесана. Хто ти така тут, аби зі мною суперечки заводити? Ти тут ніхто й ніким полишишся. Працюй, поки не вигнав!

І почалося для Марфи її важке, сповнене гіркоти та сліз подружнє життя. Ой, як розкаювалася вона тепер у тім, що не послухалася

матінки рідної та пішла за Уласа. Кохання їхнє, як ото швидко загорілося і запалало, також швидко якимось і згасло. Чи коханням справжнім не було почуття її те гаряче до Уласа, чи, може, він разом з батьком своїм спромігся його знищити, Марфа того й не знала вже, але дуже скоро, коли була важкою за первістком, з подивом зрозуміла, що не відчуває до Уласа майже нічого, жодних почуттів, так, жевріло щось тепленьке поряд серця, але горіння колишнього вже не було. Куди поділося воно, оте горіння у грудях, ота жага бачити його, бути постійно поряд, оте божевілля, коли дивилася на Уласа й видавалося, що у світі кращого чоловіка ще не було. А зараз... Дивилася тверезими, не затьмареними очима і помічала те, чого відмовлялася помічати раніше, — любов Уласа до чарки. Спершу гадала, що то мати через нелюбов до Мазуревичів наговорює на Уласа, і тільки за місяць після весілля зрозуміла, що мати правду казала. Улас і справді полюбляв зазирнути до чарчини, і, як виявилось з часом, любов та була набагато сильнішою від почуттів до неї.

Приховувала вона тепер і від матері, і від рідних своїх, і від села усього гірку правду про те, як жилося їй у Мазуревичів. Мовчала, ковтаючи водоспади образливих сліз, про те мовчала, що зробилася для родини чоловіка за наймичку і мала працювати в них, з удосвіта й до ночі. А Уласу не було до того й діла жодного: устане ранком, потикається двором туди-сюди й зникає кудись ледь не на весь день, повертаючись уже ввечері геть п'яним. І не помічає її наче, молодій дружини: прийде, послухає злого батькового бурмотіння, та й спати повзе, а те, як Марфа почувается, його не обходило зовсім. А вона мовчить, ковтаючи сльози, бо вже знає, що дорікання на нього не подіють, тільки відхреститься від неї, руками замахує чи й досить грубо бовкне, аби не заважала. І полишається їй тільки з подивом гадати, куди ж подівся той ніжний Улас, у котрого вона закохалася. Куди він зник, поступившись місцем цьому майже незнайомцю, котрий як прокинеться, так і пари погані слів з вуст не випустить, микається двором, нидіє, допоки не зникне невідомо де. А повернеться, то як поталанить — коли вдоволений, то може й словом озватися, та частіше повертався похмурим, невдоволеним і злим. І Марфа починала його вже такого злого боятися відверто. Бо може й насварити, і мало не згвалтувати. Коли першого разу спробувала вона йому відмовити в любощах, ледь тримаючись на ногах від втоми, то отримала такого

поличника, що на другий день пів лица посиніло, а іншого разу вона вже й не опиралася, бо гірше від того було б тільки їй. Мовчала, тільки сльози ховала від цілого світу.

Усе життя її тепер було мовчанням.

Мовчала тоді, коли Улас примушував до близькості, мовчала й у ті хвилини, коли лаяв свекор, завжди невдоволений її роботою, якою б старанною та доброю та не була. Мовчала про гірку правду й тоді, коли допитувалися рідні, як жилося їй у чоловіка, особливо з матір'ю і словом не могла обмовитися. А як хотілося виплакати комусь усе: і про з-під батога, небажану близькість з Уласом, і про лайки свекра нічого не казала, бо розуміла, що лише сама була у тім винною. Не послухалася ж, чому ж вона не послухалася рідненької? Інколи так уже набридало життя у тих Мазуревичів, що ладна була махнути на все рукою, покинути Уласа й повернутися назад, під затишне материнське крило, і нехай Улас приходить повертати, а вона не повернеться. Та щось тому заважало, можливо, і вроджені гордощі, чи ще що. Тому вона все ж полишилася, аби страждати поряд них, поряд Мазуревичів.

І те, що завагітніла, ніяк не полегшувало роботи, старий Зосима наче й не помічав того, що невістка була важкою його першим онучам. Вона працювала так, як і до вагітності, а господа в Мазуревичів була великою: худоби самої з десятків голів, а ще ж свині, птиця — кожного нагодуй, за кожним доглянь. І все то трималося майже на самій Марфі, та ще город і в поле йти. Працюй, хоч розірвися, старий лише трішки допоможе, а то все сама. І Марфа почала ненавидіти свекра, особливо після того, як завагітніла. Досить вгодований, невисокий на зріст, Мазуревич старий ніколи не вирізнявся вродою: мав якусь сіру, невиразну зовнішність, тонкий, прямий ніс, бліду вервечку губ та бруднувато-сірі очі, над котрими нависали густі чорні бровиська. Вигляд такий бридкий, що тільки поглянеш на людину, то одразу ж і зрозумієш, що добра чекати від неї не варто. І Марфа ненавиділа, відчайдушно ненавиділа й пику його вгодовану, погану, і голос його різкий, неприємний. Той голос, що тільки й умів, що ображати та так уже лаяти люто, що краще б вона померла в той день, коли вступила в хату Мазуревичів невісткою. Тільки й чула того, що вона голота злиденна й ледащо.

Свекруха теж була якоюсь... дивакуватою. Усе вона відмовчувалася і як належне приймала те, що Марфа ледь не наймитувала в них.

Сама ж тільки поїсти наготує й увесь день, мов нежива, може проси діти то у світлиці своїй, то на призьбі. А що чоловік невістку не вгаває лаяти, то того вона наче й не чує. Щоправда, сама Марфу не сварила майже, і та розуміла, що не з доброти душевної вчиняє так, а то просто свекрусі було байдуже все, що відбувалося в господі. І до сина їй теж було глибоко байдуже. Марфа помічала іноді, що дивилася Оксана на Уласа так, наче і його теж ненавиділа, як і батька його. А вони були чимось і схожі — старий Зосима та Улас, тільки очі в Уласа були не ті, бруднувато-сірі, а успадкував він блакитні й гарні — материні. Вони й надавали його досить невиразному лицю привабливості, котрої не мав батько. А все одно Марфа бачила, що свекруха сина недолюблює, ненавидить. А за що? За що ж мати рідна може ненавидіти сина, Марфа собі й уявити не могла. І все намислювала, що вже вона дитя своє, яким би воно не вродилося, буде тільки любити й ніколи не допустить у серце своє ненависті до нього.

Навесні обродилася вона Тихоном.

На диво, дитина народилася міцною, хоча Марфа за нею й жодного дня відпочинку не мала, ледь не до самих пологів відходила і за птицею, і за худобиною, і сну мала хіба що три години на добу. Після пологів дали відпочити їй лише три дні. А Тихон ще вродився таким галасливим, норовливим, що не по нім, хоча мале, та все розуміє, і одразу такий гвалт вчиняє... Але вродився гарним, дуже на саму Марфу схожим, з рисами її лица... Старий Зосима, як тільки побачив його вперше, так і плюнув.

— Тьху, не моєї породи!

Як помилився, як же помилився він тоді, бо той онук, що був, на його думку, не в його породу, він зріс повною його подобою, і ніхто з п'ятьох дітей Уласа та Марфи не успадкував рис характеру старого Зосими настільки повно, як Тихон. І вже малим виявляв він успадковану від діда жорстокість, нещадно вбиваючи птахів, а на материні докори тільки зухвало позиркував темними, вогняними очицями. Марфа лише гірко зітхала, дивлячись на старшого сина. Успадкувавши й зовнішність її, і вроду, Тихон за всім іншим був справжнім Мазуревичем. Здатним до жорстокості та нападів люті, часто видавався похмурим, і вона докоряла собі, що син такий, бо коли важкою ходила, то допускала до серця свого ненависть до свекра. От і вродився син таким, що вже з коліски не мав у собі добра.

Марфа ходила з другою дитиною, коли помер старий Зосима. Помер раптово, несподівано. Та друга вагітність давалася Марфі дуже важко, страшно наливалися ноги, до кінця дня перетворюючись на майже нерухомі колоди. Але вона мала, мала ними рухати, і рухати швидко, бо, незважаючи на стан, послаблення в роботі так і не отримала, а мусила працювати ще більше, бо мала вже Тихона, такого дворічного шкідливця, що іноді хотілося аж плакати. А свекор, той мов зовсім сказився, нападався на Марфу ледь не цілими днями, у той же день особливо, бо ще й кролів прикупив, вимагав і за ними догляд, а Марфа, вона ж не залізна, не розірветься, свекруха допомагала з-під батога, тільки коли свекор пожене. А Улас... той був робітником нікудишнім. Ото теслив потроху, заробляв яку копійчину з примусу батька, та більше пиячив, зникаючи зранку в невідомому напрямку й повертаючись увечері у такім стані, що старий Зосима гнав його спати в хлів до свиней.

Старий лютував, жадібність у нім так і буяла, хоча грошей мав на ціле село, а мріяв ще за тих кролів гарно виручити, знав, куди здати. То й ганяв Марфу, крики здіймаючи такі, що й селом лунало — не боявся вже нікого, та за високим тином і не видно було, на кого саме він кричав, усі вважали, що то він на Оксану продовжує лютувати. А того ранку Марфа, котру крутило ще з ночі, випадково придавила одне кроленя, та так, що воно одразу іздохло, і на біду те взрів свекор. Як він кричав, очі в нього налилися кров'ю, сам лицем почервонів, за дорогоцінне кроленя грозився вбити, і поки Марфа щось лопотіла, виправдовуючись, він вхопив у руки товстого кілка.

— Уб'ю, злодюго!

Марфі враз зробилося зле, а страх перетворив майже на сліпу. Рот розтулявся, аби закричати, та не була вона спроможною навіть слова вимовити й тільки хрипіла. Та й марно було кричати — Уласа вдома не було, а свекруха на допомогу не прийде, скільки не волай. А свекор наближався, страшний у своїй нелюдяній люті, з тим кілком у руках, і весь світ плив перед очима Марфи. Незважаючи на важке життя, помирати вона не хотіла. Ледь не мліючи від страху, вона почала повільно відступати назад, ноги самі несли її, рятуючи й власне життя, й те, що зародилося в неї під серцем. І похолонуло серце, коли щось відчула спиною — стіну комори. Відступатися більше не було куди,

а оскаженілий той Зосима вже був поряд, страшне його лице було так близько, що Марфа побачила його неймовірно розширені зіниці.

— Уб'ю, уб'ю! — просичав він їй ледь не в лице, але замахнутися й ударити не встиг.

Захрипів раптом, очі його зробилися невимовно великими, і щемить — кілок вислизнув з ослаблих пальців Зосими. А сам він почав валитися просто на перестрашену Марфу, яка не могла одразу дотямити того, що сталося.

Важке тіло свекра навалилося на неї, придавило до глиняної стіни комори, й не одразу зрозуміла вона, що свекор помер.

Старий Зосима помер.

Ледь тримаючись на ногах, Марфа відштовхнула від себе холонуче тіло свекра, і він упав до її ніг — переможений смертю мучитель і ворог, людина, котра три роки перетворювала її молоде життя на справжнє пекло. Заковтнувши гіркувату слину, Марфа поглянула вниз, на заслане білим саваном смерті лице Мазуревича. Жалю в неї не було, — тільки не до нього, до нього вона не була спроможною відчувати жаль, — надто глибокими та болісними були невидимі рани, котрих завдавав їй свекор протягом цих трьох років. Не жаль, а полегшення відчувала вона зараз, вдивляючись у його лице, з виряченими кудись догори бруднувато-сірими очима. Потім переступила через нього, піднявши спідницю, і пішла до хати сповістити свекруху. А як та вже зраділа. Марфа тільки глипала розгублено очима, коли свекруха, зачувши про смерть чоловіка, підхопилася раптом з місця, кинувши геть вишивання, і закружлялася світлицею. Вона й сміялася, і плескала в долоні, і вигукувала радісно:

— Іздох, нарешті ж він іздох!

Старий Зосима помер від серцевого нападу, за три дні його поховали у грубо збитій домовині, бо Оксана Мазуревич не забажала витратитися занадто на гниле тіло чоловіка. Та й самі похорони його були малолюдними, прийшли лише батьки Марфи — свати все ж — та ще кілька селян. За довгі роки життя у Зарудді старий Мазуревич не нажив собі ні доброї слави, ані поваги та друзів. Як прожив дивакуватим відлюдьком за тином своїм високим, сторонячись сільського товариства, так і помер та був похований. Ніхто не плакався за ним, навіть скупі сльози не було пущено, тільки Улас, накуштувавшись із самого ранку поминальної горілки, щось там

скиглив собі тихенько, розтираючи соплі та сльози набряклим лицем. Марфі чомусь було огидно на нього дивитися, як і на матір його, котра відверто раділа зі смерті чоловіка й радощів тих своїх ніяк не приховувала, не соромлячись ні батьків Марфи, ані небагатьох селян, ані панотця, що відспівував старого Зосиму.

За поминальним столом впилася вона не гірше від сина і на осудливий погляд Марфи вишкірила зуби.

— Що, невісточко, засуджуєш ти мене? — запиталася майже вороже й смачно захрумкотіла свіжим огірком, заїдаючи чергову чарку. — А я ж, може, вперше за довгі роки воленьки медяної вдихнула, вільною від того ірода зробилася. Та й що ти про життя моє важке знаєш? Гадаєш, що лише одній тобі важко, а мені легко? Сама ти в стражданнях своїх провинна, із власної волі ярмо це собі на шию нависила, ніхто ж тебе не тримав, могла повернутися до батьків. А я вже таких розкошів не мала, ота тварюка, що сьогодні в землю була зарита, вона ж мене силоміць сюди привезла, пригрозила, що за борговий вексель мого брата рідного до в'язниці кинуть, якщо я не стану його дружиною. Я й погодилася, бо за брата найдорожчого, з котрим в один час народилася, і не на таке б погодилася, аби його врятувати. А той хробак кислоокій тим і користувався все життя. А як я ненавиділа вже його весь цей час, поки за дружину йому була, хоча цього й не приховувала, незважаючи на те, що й битою, і мордованою була. Убити його хотіла, та якось не змогла, не здійнялася рука моя, слабкою я виявилася, хоч і хотілося, знала би ти, як мені того часом хотілося. Але ні, не змогла, тільки чекала весь цей час, як другого прищестя, його смерті. І таки дочекалася.

Свекруха радісно засміялася, випила ще чарчину й захрумкотіла огірком, примружившись.

І Марфа не втрималася від запитання.

— А що ж тепер?

Оксана вдоволено всміхнулася.

— А що ж? Поїду я з цього клятого села, ненавиджу його не менше від Зосими. Повернуся до міста, до братика, а там уже подивлюся, як буду жити.

— А Улас? Покинете сина?

Вродливе лице Оксани перекошилося.

— Сина? Та я б цього сина в очі не бачила! Воно таке вродилося, як і батько його, хоча слабший, набагато слабший. — Свекруха зіщулила свої гарні блакитні очі й якимось пронизливо поглянула на Марфу. — А тобі я ось що скажу. Твій синок, отой Тихон, ота звірина мала, чи ж бачиш ти, що зростає в тебе повна подоба Зосими?

Марфа аж відсахнулася.

— Скажете теж! Малий він ще...

Мазуревичиха гмикнула.

— Малий, а очі має діда-вбивці. Так-так, згадаєш ти колись ще моє слово, що зросте синочок твій таким же негідником, як і Зосима, він досить перейняв його гнилої крові, уже он зараз як очиськами вилискує.

Марфа кинула на свекруху обурений погляд.

— Та що ви мені на дитину наговорюєте?

— Не віриш моїм словам? Нічого, колись повіриш! Ти тільки поглянь на нього, з якою жорстокістю вбиває він пташенят. А як кошеня задавив? Що це, як ти гадаєш? То гнила кров убивці Зосими в нім говорить, це ж видно так гарно вже зараз.

Марфа здригнулася.

— Чому... чому ви звете свекра вбивцею?

Лице Оксани напружилося.

— Бо він і є, я тобі скажу, справжнім убивцею. — Вона запитально поглянула на Марфу. — Що ти взагалі про нього знаєш?

Марфа знизала плечима.

— Та майже нічого, тільки переповідки старих. Що з'явився він у нашій селі, коли батьки мої ще дітьми були, оселився одинаком і ніколи нікому не розповідав, хто він та звідки.

Блакитні очі Оксани засяяли.

— Ще б він щось розповів! Сирота він був, з Кременчука сам, батьки померли давно, ще дитиною він був, подробиць не знаю, тільки відомо мені, що людину він убив багату й заволодів її коштовностями. На частину придбав землю у вашому селі, збудував будинок, а частину полишив на життя.

Марфа вжахнулася.

— Святі угодники, цього ж не може бути!

— Може, ще й як може! — розсміялася свекруха. — Ти в тім переконаєшся, коли зросте твій Тихон і розквітне дідовою подобою.

Марфа тоді геть не повірила словам свекрухи, але й Улас почав балакати про коштовності батька, котрі тепер мали належати йому, єдиному сину й спадкоємцю,— він у батька один. А Марфа й гадки не мала про існування тих коштовностей, що весь час її життя у домі Мазуревичів лежали у схованці за божницею у світлиці свекра. Ніколи про них до смерті його не чула, ніколи не бачила. Та й не довелося ніколи їх побачити. Коштовності ті криваві свекруха поцупила й одного дня просто втекла. Певно, що до міста, та Марфа тільки мовчала, коли Улас починав лютувати, посилаючи прокльони на голову власної матері.

А життя котилося далі.

За два місяці після смерті свекра народила Марфа свого другого сина — Орхипа. Пологи ці виявилися такими важкими, що вона вже гадала віддати Богу свою грішну душеньку. Минулося, вижила, та дитина народилася хворобливою, не такою швидкою та кмітливою, як Тихон, і згодом виявилось, що розуму Орхипу дуже й дуже бракує. Чи ж то пияцтво Уласа так вплинуло, чи те, що вона пережила в той день, коли помер свекор, — Марфа того не знала, але син викликав у неї тільки гірке почуття образи. А вже на кого образи? На чоловіка, на сина чи на Господа Бога, вона вже й сама не знала.

Полишилася господинею у великій господі, та радощів від того якось зовсім не відчувала. На початку ще раділа якось з того, що не дихає більше в спину свекор, не докоряє кожним порухом і ніхто вже ледащом злиденним не кличе. Та радість ця була недовгою. Спочатку померла мати, потім Улас почав потихеньку пропивати хатнього. Усі гроші та коштовності забрала свекруха, і Марфа якось довго не могла втямити очевидного, що чоловік може привести родину до зубожіння. Коли Марфа народжувала третю дитину, слабку донечку Марину, велику хату їм довелося продати й купити вбогу хатину сироти Макухи. Улас уже геть покинув своє теслярство, і єдиним, чого він кидати не збирався, — то була горілка, на жадану чарчину котрої він був ладен витратити останню копійчину, зоставляючи дітей із дружиною ледь не з голоду помирати. І з кожним роком та пристрасть його горілчана робилася все міцнішою, перетворивши його на бліду подобу людини.

Марфа ж з гарної, квітучої, вродливої жінки занадто швидко перетворилася на втомлену, вироблену, зажурену істоту, у котрій вже

неможливо було впізнати ту колишню красуню Марфуню Торенкову, і, хоча й років було під тридцять, а мала вигляд уже літньої жінки. І стидалася, як же стидалася зустріти де Тараса Морозенка, котрий втомився з роками її чекати і віднайшов собі таки дружину з сусіднього села. Гарно він жив, господарем був вправним і в бік чарки навіть не косував. А Марфа як побачить його, так жалі її й беруть, що молодою та нерозумною матінки не послуhalася... Тепер удосталь напивалася гіркої водиці каяття, та що ж з того? Могла вдаватися, напиваючись каяття того, та нічого змінити була не в змозі. Мати померла, батько пішов у прийми, у батьківській хаті господарював старший брат з родиною, а сама вона кайданами була прикута до Уласа, і тільки смерть одного з них була спроможною розбити ті кайдани.

Скільки Тихон себе пам'ятав, він завжди бажав зробитися заможною та поважною людиною. Навіть малим мав мрії лише про власну заможність.

— До біса його все!

Розлютившись, він ухопив стілець і з такою силою пожбурих у стіну готельного номера — убогої кімнати з обшарпаними меблями та драними шпалерами, що луна пішла коридором. Але полегшення не відчув. Очі мов саваном білим вкривало, і хотілося ось так вхопити й жбурнути об стіну не стільця того клишоногого, а того, хто обманув його, хто заманив у ці клятві північні землі, наобіцявши казкових прибутків, та втік, коли виявилось, що єдине, що їм вдалося намити, — то була жменька низькопробного золота, половину котрого Грицько примудрився поцупити й дати драла, полишивши розлюченого Тихона в цім задрипанім готелі, котрий і зватися готелем права не мав.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ